

DUITSLAND NOORD

Berlijn, Hamburg,
Keulen, Dresden

Uitzicht op de Dom van Keulen en de Hohenzollernbrücke
S. Borisov/Shutterstock

Lannoo

Inhoud

Niet te missen.....8

**Hoogtepunten
van Michelin**..... 12

Met het gezin.....20

Reisplanner.....22

DE REIS VOORBEREIDEN

Naar Duitsland.....32

Voor het vertrek.....34

Duitsland van A tot Z.....41

Memo.....48

M. Lange/mauritius images/age fotostock

MEER WETEN OVER DUITSLAND

Duitsland vandaag.....54

Geschiedenis.....61

Kunst en architectuur.....74

Cultuur.....90

Landschappen
en streken.....102

A. Spani/hemis.fr

STEDEN EN BEZIENSWAARDIGHEDEN

1 Berlijn en Brandenburg

Berlijn.....	110
Potsdam	164
Rheinsberg en het noordwesten van Brandenburg	176
Spreevald en het zuidoosten van Brandenburg	181

2 Saksen

Dresden.....	188
Sächsische Schweiz.....	209
Meißen.....	214
Bautzen.....	218
Muskauer Park	222
Görlitz.....	224
Annaberg-Buchholz.....	230
Leipzig.....	234

3 Midden-Duitsland

Maagdenburg	252
Dessau.....	258
Wörlitzer Park.....	262
Wittenberg	264
Halle	267
Naumburg.....	272
Jena.....	276
Weimar.....	281
Erfurt.....	292
Eisenach.....	298
Kassel.....	304
Fulda	312
Marburg	314

4 Het Westen: Noordrijn-Westfalen

Keulen.....	324
Bonn.....	350
Aken	357
Düsseldorf.....	366
Ruhrgebied.....	377
Sauerland	389
Münster.....	393
Lemgo	399

5 Bremen en Nedersaksen

Hannover	406
Hameln.....	412
Hildesheim	416
Einbeck.....	419
Göttingen.....	422
Goslar.....	426
De Harz.....	432
Wolfenbüttel.....	437
Celle.....	442
Bremen.....	446
Ostfriesland	458
Helgoland.....	462
Lüneburg	464

6 Hamburg en het Noorden

Hamburg	474
Husum	498
Noord-Friese Waddeneilanden	501
Sleeswijk.....	509
Kiel.....	513
Lübeck.....	518
Wismar	529
Rostock	533
Stralsund	539
Insel Rügen	543
Greifswald.....	547
Insel Usedom.....	550
Neubrandenburg.....	554
Mecklenburgische Seenplatte	558
Schwerin.....	561

Register	569
Kaarten en plattegronden	581

 Raadpleeg voor iedere
plaats ons adresboekje

Niet te missen

Hamburg

Het maritieme, kosmopolitische Hamburg, de tweede stad van Duitsland, heeft een enorme haven, historische pakhuizen, de nieuw ontwikkelde Hafencity en de beeldbepalende Elbphilharmonie.

Zie blz. 474.

G. Schulz/age fotostock

Lübeck

Het mooie oude Lübeck, de 'koningin van de Hanze' met haar schilderachtige stegen en bakstenen huizen, staat op de Werelderfgoedlijst van Unesco.

Zie blz. 518.

E. Grund/age fotostock

J.-P. Lescourret/Getty Images

Berlijn

Welkom in de bruisende hoofdstad van Duitsland, met haar wereldberoemde musea en chique operahuizen, maar ook alternatieve hotspots en trendy clubs. **Zie blz. 110.**

Dresden

Het 'Florence aan de Elbe', op twee uur rijden van Berlijn, is een schatkist vol barokke monumenten en internationale kunst, die door de Saksische koningen werd verzameld. **Zie blz. 188.**

westend 61/hemis.fr

G. Kirsch/age fotostock

Sächsische Schweiz

Grillige rotsformaties en diepe ravijnen: aan het eind van de meanderende Elbe ligt een spectaculair, woest berggebied, een walhalla voor wandelaars en klimmers. **Zie blz. 209.**

Hoogtepunten van Michelin

Vaartochtje door het Spreewald
Movementway/imageBROKER/age fotostock

♥ **Geniet op de Oostze-eilanden van eindeloze vergezichten.** Maak een relaxte rondrit op de fiets, bij voorkeur over een relatief vlak eiland zoals Poel, ten noorden van Wismar. De zilte zeewind heeft een heerlijk heilzame werking! **Zie blz. 531.**

♥ **Zwerf over de kanalen van het Spreewald.** De specialiteit van dit 'Groene Venetië' is de *Kahnfahrt*, ontspannen varen aan boord van een platte schuit. De gids-veerman manoeuvreert, dus u hoeft zelf niets te doen, alleen te genieten! **Zie blz. 183.**

De majestueuze Inselsberg, gezien vanuit Seebach, Thüringen
H. Blz. Szyszka/Novarc Images/age fotostock

TOP 5 De mooiste meren

1. Müritz (blz. 558)
2. Großer Müggelsee (blz. 152)
3. Großer Plöner See (blz. 515)
4. Wannsee (blz. 152)
5. Schweriner See (blz. 559)

De kalme Großer Plöner See
J. Stumpe/LOOK-foto/Getty Images

♥ **Onderga Brahms en Wagner in de Elbphilharmonie**, de splinternieuwe, transparante concertzaal van Hamburg en de thuisbasis van het NDR Elbphilharmonie Orchester. De architectuur is fascinerend, de akoestiek weergaloos! **Zie blz. 483.**

♥ **Snuif in het Thüringer Wald de frisse boslucht op** en strek tegelijkertijd uw benen, bijvoorbeeld op de Rennsteig of de Großer Inselsberg. Op het Baumkronenpfad kunt u de boomkruinen zelfs van boven bekijken! **Zie blz. 301 en 303.**

♥ **Kijk uw ogen uit op een kerstmarkt.** Vooral die van Erfurt, in Thüringen, is betoverend, met 200 feeëriek verlichte chalets tegen het decor van de Dom. De kerstmarkt van Kassel, in Hessen, neemt u mee naar de sprookjeswereld van de gebroeders Grimm. **Zie blz. 292 en 304.**

♥ **Zoek het hogerop!** Geen betere plek om Berlijn te overzien dan de 368 m hoge Fernsehturm, maar ook het panorama vanuit de futuristische koepel van de Reichstag is heel bijzonder. Een magische ervaring, vooral als 's avonds de lichtjes branden! **Zie blz. 120 en 110.**

De Elbphilharmonie in Hamburg, ontworpen door Herzog & de Meuron
ThomasFluegge/iStock

Het Zeiss-Planetarium in Jena

► **Een universum in het klein. Hamburg.** U kijkt uw ogen uit in Miniatur Wunderland, in de wijk Speicherstadt. Het is een droom voor jong en oud: 930 modeltreintjes die allemaal rijden, uitrukkende mini-brandweerauto's, vliegtuigjes die opstijgen en landen, verlichte maquettes en noem maar op... Iedereen mag op de knoppen drukken (er zijn er in totaal 203). Volg de rondleiding voor een kijkje achter de schermen. **Zie blz. 482.**

► **Aan het stuur van een cabriolet. Wolfsburg.** De Autostadt is niet alleen een museum voor volwassen fans van Lamborghini's, het is ook een pretpark waar kinderen kunnen glijden, klimmen, schommelen en... autorijden op een parcours met echte wegen, borden en verkeerslichten.

De panda's Pit en Paule in de Zoo Berlin
B. Pedersen/Picture-Alliance/dpa/age fotostock

 Aan dit symbool herkent u activiteiten en bezienswaardigheden die leuk zijn voor kinderen.

Ze kunnen zelfs examen doen en hun rijbewijs halen – in een mini-cabriolet! **Zie blz. 440.**

► **'Stilte, opname!' Potsdam.** Filmpark Babelsberg is een bijzonder filmmuseum: het is ingericht in een voormalige studio, waar u precies kunt zien hoe het opnemen van een film in zijn werk gaat. Vooral de speciale effecten en het stuntwerk zijn spectaculair. Er zijn veel rekwisieten bewaard en voor de allerkleinsten is er een heel speciaal decorstuk: het huisje van de heks uit *Hans en Grietje*. **Zie blz. 171.**

► **De verovering van de ruimte. Jena.** Het Zeiss-Planetarium heeft een aangepast programma voor kinderen: ze kunnen zelf de sterren observeren en een reis door de kosmos maken. En het museum heeft nog een bijzondere ervaring in petto, voor jong én oud: de projectie van de Melkweg over de hele oppervlakte van de koepel, een sterk staaltje multimedia-technologie. **Zie blz. 278.**

► **Achtbanen en fantasy. Brühl.** Het pretpark Phantasialand ligt een paar kilometer buiten Keulen. Tijdens de kerstperiode is het sprookjesachtig versierd en verlicht, maar ook de rest van het jaar is het

een ideale bestemming voor een uitje met het hele gezin: spectaculaire achtbanen, een *rapid river* en leuke voorstellingen. Topfavorieten zijn het Mystery Castle en de Talocan!
Zie blz. 343.

► **Een avondje naar de diertuin. Berlijn.** Panda's, nijlpaarden, roze flamingo's, ze zijn er allemaal. Is dit dan een gewone diertuin? Niet echt: de Zoologischer Garten is de oudste en grootste diertuin van Duitsland en de dieren leven er tussen oosterse pagoden en in Indiase paviljoens. In de zomermaanden worden er 's avonds rondleidingen gegeven.
Zie blz. 145.

► **De fascinerende onderwaterwereld. Stralsund.** Nergens zijn de vissen en andere zeedieren zo dichtbij als in het Ozeaneum aan de haven van Stralsund! U hoort de geluiden van de langoesten, ziet de humboldtpinguïns waggelen en kunt de zeepaardjes bijna aanraken. De permanente expositie richt zich speciaal op kinderen van 6 tot 12 jaar.
Zie blz. 541.

► **Otters en bevers spotten. Lübbenau.** Wat dacht u van een vaartochtje door het hart van het Spreewald? Met een tussenstop in Lehde? Door dit oude, bosrijke veengebied (door Unesco erkend als biosfeerreservaat) loopt een netwerk van kanaaltjes, waar u otters, bevers, ooievaars en nog veel meer bijzondere dieren kunt zien. Vooral buiten het seizoen heerst er een magische rust.
Zie blz. 183.

► **Op bezoek bij de feeën. Saalfeld.** In de Feeëngrotten, een oude mijn aan de voet van het Thüringer Wald, zijn betoverende vormen te zien, die 440 miljoen jaar geleden als kleine druppeltjes zijn begonnen. De sprookjesachtige sfeer, de geur van de grotten, de magische verlichting... Wie zou hier niet in elfjes gaan geloven? **Zie blz. 279.**

► **Poppen aan touwtjes. Lübeck.** Het beroemde marionetten-theater van Lübeck wordt grondig gerestaureerd en zal in 2022 feestelijk worden heropend. Dan kunnen klein en groot in een splinternieuwe zaal van de bijzondere voorstellingen genieten, zoals *De gelaarsde kat* en *De avonturen van de kleine gans Adèle...* Het museum is intussen gewoon open en staat vol oude en nieuwe theaterpoppen uit Europa, Afrika en Azië.
Zie blz. 518.

Duikers en schildpadden in het Ozeaneum, Stralsund

S. Sauer/Picture-Alliance/dpa/age fotostock

8 dagen

Keulen en het Ruhrgebied

Route: op verkenning in het meest verstedelijkte gebied van Duitsland

rclassenlayouts/iStock

Aken

Dag 1

Bezichtig de Dom, de Domschatz-kammer en het Rathaus (**blz. 357**). Overnacht in Aken.

Keulen

Dag 2

Wandel door het oude Keulen en bezoek het Wallraf-Richartz Museum (**blz. 334**).

Keulen

Dag 3

Bezichtig de Dom (**blz. 325**) en bezoek Museum Ludwig (**blz. 330**) of Museum Kolomba (**blz. 336**).

Bonn

Dag 4

Maak 's ochtends een uitstapje naar Schloss Augustusburg (**blz. 341**) en kijk 's middags rond in Bonn (**blz. 350**). Overnacht in Bonn.

Düsseldorf

Dag 5

Wandel door de 'Kö' en door de Medienhafen, bezoek een museum voor hedendaagse kunst (**blz. 366**).

Duisburg en Oberhausen

Dag 6

Rijd naar Duisburg, bezoek het Lehmbruck-museum en het Landschaftspark Duisburg-Nord (**blz. 382**). Ga 's middags naar Oberhausen (Gasometer, **blz. 381**). Overnacht in Essen.

Essen

Dag 7

Bezoek de twee *musts* van Essen: de Zollverein en het Museum Folkwang (**blz. 378 en 379**). Overnacht in Essen.

Bochum

Dag 8

Bezoek in Bochum een van de belangrijkste mijnbouwmusea ter wereld (**blz. 380**). Rijd terug naar Aken of neem de trein (2 uur).

Tip: u kunt het Ruhrgebied met de auto bezoeken of met de trein (vanuit Amsterdam en Brussel rechtstreekse verbinding met Aken; de afstanden tussen de steden op deze route zijn kort, bijvoorbeeld 35 km van Keulen naar Bonn).

8 dagen

Hamburg en de Oostzeekust

Route: 850 km langs zee, eilanden, duinen en meren

Hamburg

Dag 1

Verken het centrum van Hamburg (blz. 474), van de Binnenalster tot Speicherstadt, en ga aan het eind van de middag naar Hafencity en de Elbphilharmonie (blz. 483).

Hamburg

Dag 2

Bezoek de Kunsthalle (blz. 479) en maak een rondvaart door de haven vanuit de wijk Sankt Pauli (blz. 484).

Lübeck

Dag 3

Vertrek vroeg voor een bezoek aan 'de koningin van de Hanze' (blz. 518). Overnacht in Lübeck.

Warnemünde

Dag 4

Rijd naar de oude stad Wismar, die op de Werelderfgoedlijst van Unesco staat (blz. 529), en bezichtig daarna de kathedraal van Bad Doberan (blz. 535). Overnacht in de badplaats Warnemünde (blz. 536).

Rostock

Dag 5

Wandel 's ochtends door het oude Rostock (blz. 533) en rijd dan naar Fischland en Ahrenshoop (blz. 537) en vervolgens via de Meiningenbrücke naar Stralsund (blz. 539).

Insel Rügen

Dag 6

Bekijk Stralsund en ga dan naar het eiland Rügen (blz. 543); maak daar de rondrit langs Kap Arkona en de beroemde krijtrots de

Marktdag in Rostock
makasana/iStock

Voor het vertrek

Klimaat

Het weer in Duitsland kan het hele jaar door vrij wisselvallig zijn, maar de zomers zijn gemiddeld iets warmer dan in Nederland of België. Ook de lente en de herfst, wanneer de toeristische bezienswaardigheden minder druk worden bezocht, zijn uitstekende perioden om het land te verkennen.

Niet vergeten

Neem altijd regenkleding mee, in ieder jaargetijde. Maar vergeet ook uw badkleding niet, want heel veel Duitse hotels en kuuroorden hebben sauna's en jacuzzi's. Wellicht ten overvloede: in bepaalde casino's is avondkleding verplicht.

Informatie

www.germany.travel – Op de officiële website van het Duitse toeristenbureau vindt u alles wat u weten wilt en kunt u bovendien talloze brochures downloaden en bestellen.

www.deutschland.de – Onlineversie in negen talen van het magazine *Deutschland*, dat het visitekaartje van Duitsland in het buitenland wil zijn. Artikelen over politiek, cultuur, samenleving, milieu en economie.

www.den-haag.diplo.de en **www.bruessel.diplo.de** – De Nederlandse en Belgische versies van de website van de Duitse ambassade met nieuws en info over economie, cultuur en onderwijs.

www.tatsachen-ueber-deutschland.de – Weetjes en feiten en Duitsland in getallen.

www.dw-world.de – De Deutsche Welle (DW), het Duitse radio- en televisiestation voor het buitenland, zendt een groot aantal door journalisten gemaakte informatieve programma's uit, maar ook talencursussen.

Culturele centra

Goethe-Institut Amsterdam – *Herengracht 470 - 1017 CA Amsterdam* - ☎ 020 531 29 00 - www.goethe.de/ins/nl/nl/ams.html. Het Goethe-Institut verzorgt taalcursussen in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, en bevordert de internationale culturele samenwerking.

Goethe-Institut Brussel – *Kunstlaan 58 - 1040 Brussel* - ☎ 02 230 39 70 - www.goethe.de/ins/be/de/index.html.

Duitsland Instituut – *Oude Hoogstraat 24 - 1012 CE Amsterdam* - ☎ 020 525 36 90 - <http://duitslandinstituut.nl/>. Kenniscentrum over Duitsland dat opereert op het raakvlak van onderwijs, wetenschap en maatschappij.

Sinds eind 2014 is de website van het Duitsland Instituut (DIA) samengevoegd met de journalistieke website Duitslandweb.nl.

Reisbureaus

Veel reisorganisaties in Nederland en België bieden reizen naar Duitsland aan. Een kleine selectie:

Nederland

Cycletours – ☎ 020 521 84 80 - www.cycletours.nl - Fietsvakanties.

Suncamp – ☎ 0488 45 42 45 - www.suncamp.nl - Kampeer-vakanties.

Trailfinders Ruitervakanties -

☎ 043 325 34 66 -

www.horseholiday.com.**Travellers Wandelreizen -**

☎ 0573 25 66 07 -

www.travellers.nl.**België****Anders Reizen -** ☎ 013 33 40 40 -www.andersreizen.be - Wandelvakanties en culturreizen.**Zuiderhuis -** zuiderhuis.be - Fiets- en wandelvakanties.**Ictam -** www.ictam.com - Culturele groepsreizen.**Diplomatieke vertegenwoordigingen****In Nederland****Ambassade van de****Bondsrepubliek Duitsland - Groot***Hertoginnelaan 18-20 - 2517 EG**Den Haag - ☎ 070 342 06 00 -**info@den-haag.diplo.de.***Consulaat-generaal van de****Bondsrepubliek Duitsland -***Honthorststraat 36-38 - 1071 DG**Amsterdam - ☎ 020 676 69 51 -**info@amsterdam.diplo.de.***In België****Ambassade van de****Bondsrepubliek Duitsland -***Jacques de Lalaingstraat 8-14 -**1040 Brussel - ☎ 02 787 18 00 -**www.brussel.diplo.de -**info@brussel.diplo.de.*

📍 Zie ook 'Duitsland van A tot Z', rubriek 'Ambassades' (blz. 41).

Formaliteiten**Belangrijke documenten****Personen**

Voor een verblijf korter dan drie maanden volstaat een geldige identiteitskaart of paspoort voor ingezetenen van de Europese Unie. Kinderen moeten een eigen ID-kaart of paspoort hebben.

Auto

Zowel het Nederlandse als het Belgische rijbewijs is geldig in Duitsland. Neem het kentekenbewijs mee, en ook de **groene kaart** (internationaal verzekeringsbewijs), want u moet kunnen bewijzen dat uw auto verzekerd is.

Huisdieren

Voor honden en katten moet u in het bezit zijn van een EU-dierenpaspoort, verkrijgbaar bij de dierenarts. Dit paspoort bevat een beschrijving van het dier, de gegevens van de eigenaar, het registratienummer van de chip en het bewijs van inenting tegen hondsdolheid en eventuele andere inenting.

Ziektekostenverzekering

Duitsland kent geen bijzondere gezondheidsrisico's.

Controleer of u een **repatriëringsverzekering** hebt (vaak in de autoverzekering inbegrepen of gekoppeld aan uw creditcard).

Voor medische verzorging tijdens uw verblijf is een European Health Insurance Card nodig (EHIC), die door uw ziekteverzekering op naam wordt uitgereikt. Meestal is uw zorgpas tegelijk ook uw EHIC.

📍 Zie ook 'Duitsland van A tot Z', rubriek 'Gezondheid' (blz. 43).

Douane

Binnen de EU is het toegestaan om 800 sigaretten, 400 cigarillo's, 200 sigaren en 1 kilo tabak in te voeren, alsook 10 liter sterke drank, 20 liter likeur en 90 liter wijn (waarvan maximaal 60 liter mousserende wijn), en tot 110 liter bier. Deze limiet geldt bij individueel vervoer en bij groepsvervoer (meer dan negen personen per vervoermiddel, inclusief chauffeur) voor personen van 17 jaar en ouder.

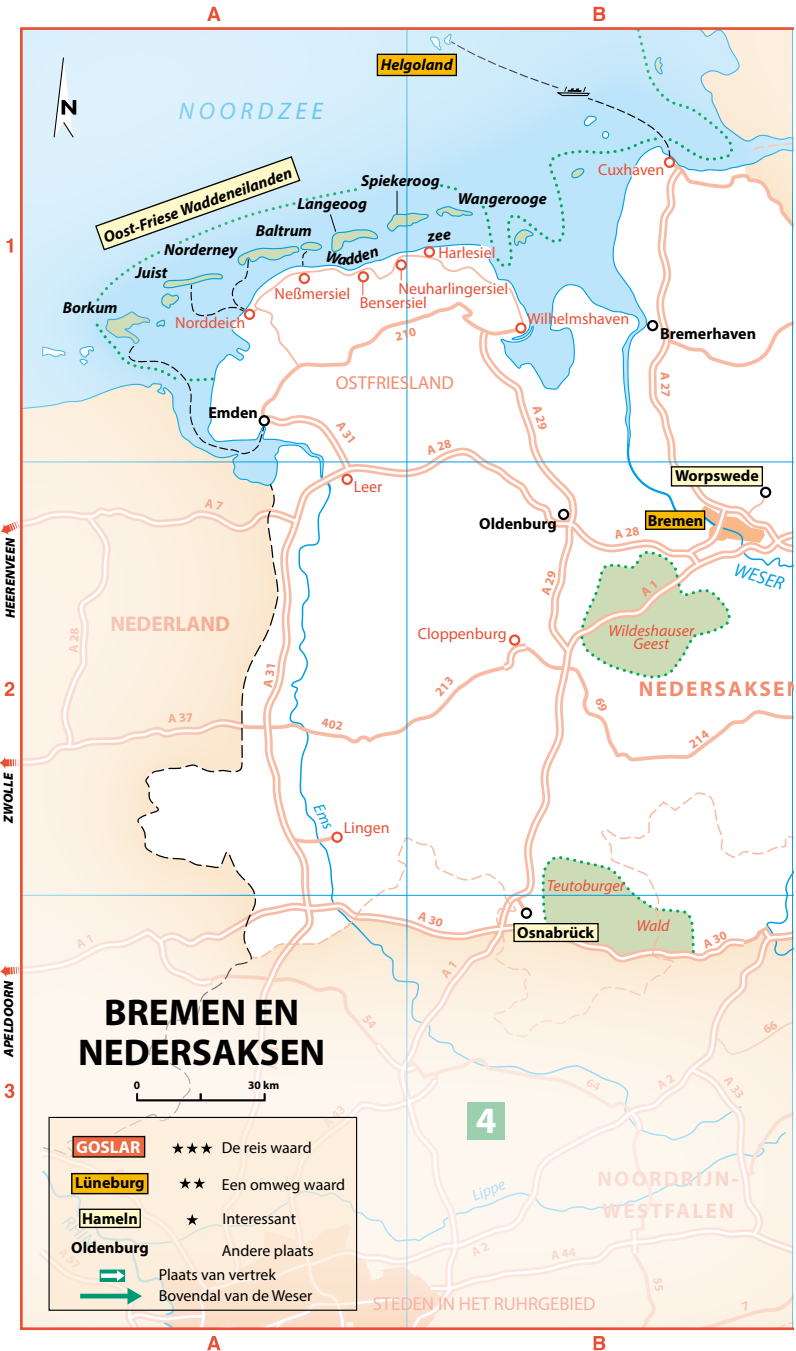

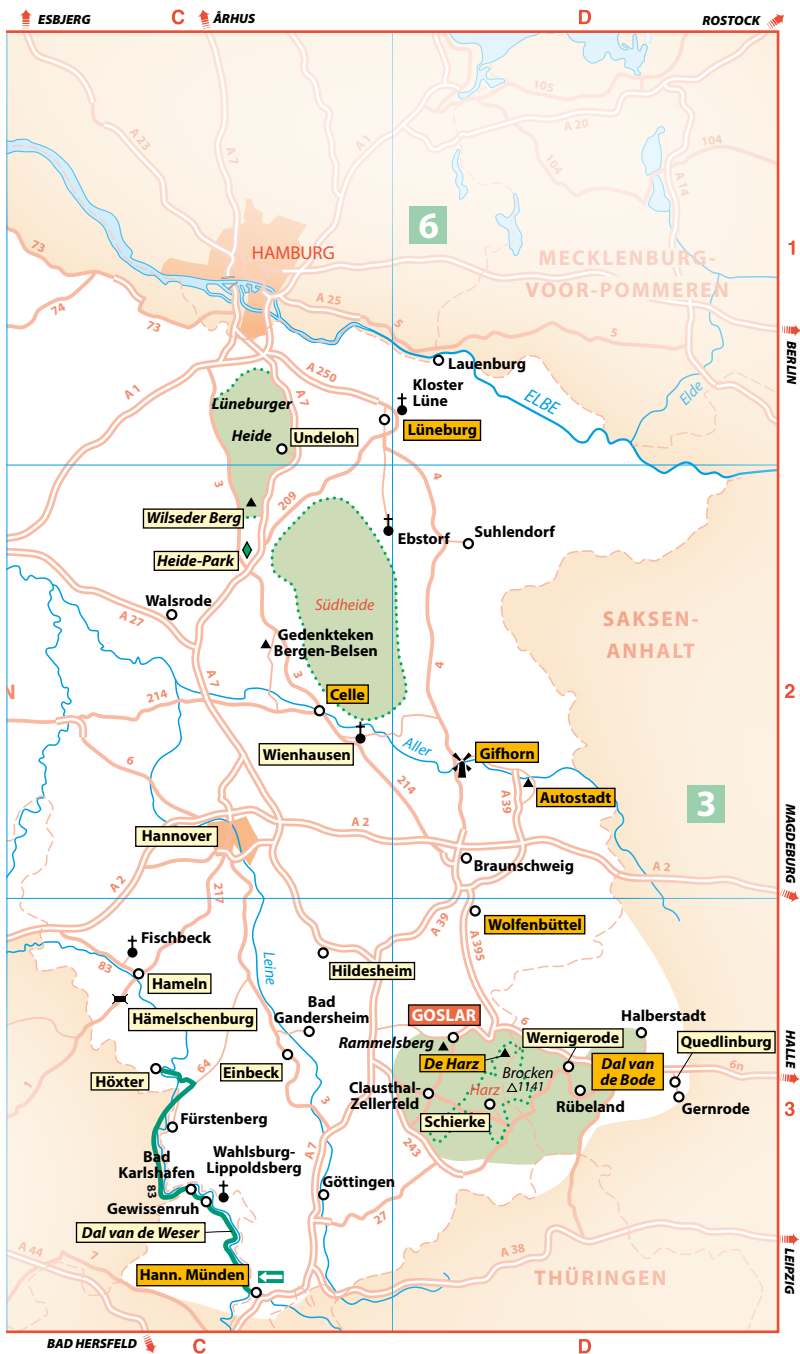
5

Bremen en Nedersaksen

MICHELINKAART 541EN 543 - NEDERSAKSEN, BREMEN

Hannover★	406
Hameln★	412
Hildesheim★	416
Einbeck★	419
Göttingen en rondrit	422
Goslar★★★	426
De Harz★★	432
Wolfenbüttel★★	437
Celle★★	442
Bremen★★	446
Ostfriesland★	458
Helgoland★★	462
Lüneburg★★	464

Hannover

De hoofdstad van Nedersaksen is een van de grootste economische centra van Noord-Duitsland. Er worden veel grote, internationaal befaamde beurzen gehouden en op nationaal niveau speelt de stad een belangrijke politieke rol. Als groene stad, na 1945 grotendeels herbouwd aan de oevers van de Leine en het Mittellandkanaal, biedt Hannover talrijke mogelijkheden voor wandelingen, bijvoorbeeld langs de Maschsee, door het stadsbos of door de beroemde Herrenhäuser Gärten.

Ligging

538.000 inwoners – Nedersaksen

REGIOKAART C2 (BLZ. 404-405)

PLATTEGROND (BLZ. 408)

Hannover ligt halverwege tussen de Oostzee en de Noordzee, 129 km ten zuidoosten van Bremen, 159 km van Hamburg en 292 km van Berlijn.

Aanrader

Een wandeling door de Herrenhäuser Gärten.

 Praktisch blz. 410

 Adresboekje blz. 410

Wandelen

PLATTEGROND (BLZ. 408)

Om geen enkele van Hannovers belangrijkste bezienswaardigheden te missen, is er een heel simpele oplossing: 'Der Rote Faden', de 'rode draad' die vanaf het Rathaus (boeiend uitzicht vanaf de koepel) over een afstand van 4,2 km door de stad loopt en eindigt bij de Herrenhäuser Gärten.

Marktkirche A1

10.00-18.00 u. Deze gotische kerk van baksteen is herkenbaar aan de klokkentoren met vier puntgevels en daarboven een scherpe spits (14de eeuw). Binnen bevinden zich fraaie 14de-eeuwse glas-in-loodramen, 15de-eeuwse bronzen doopvonten en een schitterend gebeeldhoud **altaarstuk** (15de eeuw) met een voorstelling van het lijden van Christus. De maker is onbekend, maar bepaalde delen lijken te zijn geïnspireerd op het *Lijden van Christus* van Martin Schongauer, te zien in het Musée Unterlinden in Colmar.

Historisches Museum A1

Pferdestraße 6 - ☎ 051116843052 - www.hannover-museum.de - wegens werkzaamheden gesl. tot 2023.

Stap hier binnen voor een uitstekende introductie op de geschiedenis van Hannover. Op de eerste verdieping tonen maquettes de fortificaties van de stad in 1683, de pracht van het paleis van de hertogen van Brunswijk-Lüneburg (*Leineschloss*) en het marktplein in de 18de eeuw. Hier staat bovendien een Hanomag, een eenvoudig autootje dat tot 1928 werd geproduceerd tegen een betaalbare prijs (2300 Reichsmark). De tweede verdieping is gewijd aan het leven op het platteland van Nedersaksen, met onder meer meubels, klederdrachten en de verschillende boerderijtypen. Het monumentale schilderij *Gottesdienst im Freien* (1895) is van **Fritz Mackensen**, medestichter van de kunstenaarskolonie in Worpswede (blz. 452).

Uitzicht op Hannover

K. Jahaentges/Look/Photononstop

Museum August Kestner A2

Trammplatz 3 - ☎ 051116842730 - www.museum-august-kestner.de - dag. beh. ma 11.00-18.00 u (wo 20.00 u) - € 5 (vr gratis).

De collectie Romeinse oudheden, Egyptische mummies en Etruskische urnen is beperkt, maar dat wordt goedge maakt door de afdeling toegepaste kunst: hier staan enkele prachtige designklassiekers, zoals de *Landistoel* van Hans Coray (1938) en de *Mierstoel* van Arne Jacobsen (1951). Bijzonder is de postmoderne secretaire **Frankfurter Schrank** van Norbert Berghof uit 1985.

★ **Neues Rathaus** AB2

☎ 0511168 45 333 - ♿ - begin maart-half nov.: 9.30-18.30, za, zo, feestd. 10.00-18.00 u; half nov.-eind dec.: 11.00-16.30 u - gesl. 1 jan., 24-26 en 31 dec. - € 3,50 (voor de lift, 'Kuppelauffahrt').

Het nieuwe stadhuis, tussen 1901 en 1913 gebouwd op 6000 houten heipalen, is deels voor het publiek opengesteld. Op de benedenverdieping zijn verschillende grote maquettes te zien van de 16de-eeuwse stad tot nu. Vooral die van Hannover na de bombardementen van de Tweede Wereldoorlog, waarbij 70 procent van de stad werd verwoest, is zeer aangrijpend (alleen al in de nacht van 9 oktober 1943 vielen 260.000 bommen). Neem ook de lift naar het uitzichtplatform: deze unieke constructie op rails volgt de kromming van de koepel.

★ **Landesmuseum Hannover** B2

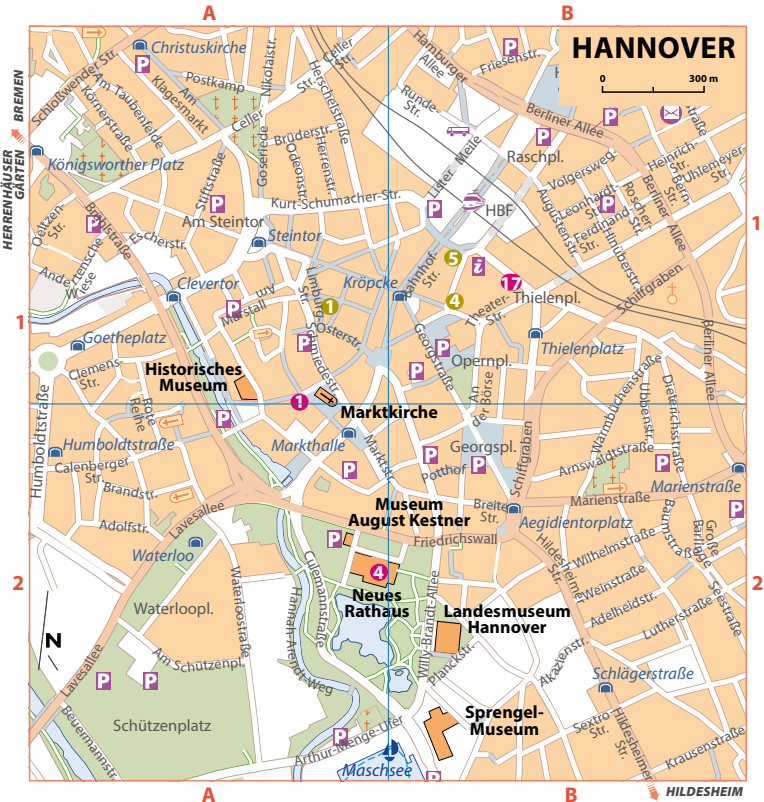
Willy-Brandt-Allee 5 - ☎ 05119807686 - www.nlmh.de - ♿ - dag. beh. ma 10.00-17.00 u (za, zo 18.00 u) - gesl. 1 jan., Goede Vrijdag, 1 mei, 24-25 en 31 dec. - € 4 (vr 14.00-18.00 u gratis; € 10 met tijdelijke tentoonstelling).

De afdeling **Naturwelten** beschikt over een aquarium, maar geeft ook informatie over een breed spectrum aan onderwerpen, zoals de vorming van continenten en oceanen, en mariene fauna bij de Canarische en Caribische Eilanden. Ook de geologie van Nedersaksen komt aan de orde.

De afdeling **Menschenwelten** illustreert de geschiedenis van de mensheid, van

de neanderthaler tot nu, met behulp van talrijke voorwerpen die in Nedersaksen zijn opgegraven of afkomstig zijn uit de vijf continenten (met name Nieuw-Guinea, Mexico, Kameroen en Indonesië).

De goed gestructureerde **afdeling Kunstwelten**★ geeft in chronologische volgorde een goede indruk van negen eeuwen schilder- en beeldhouwkunst, met de nadruk op Duitse kunst uit de middeleeuwen tot de renaissance en uit de 19de-20ste eeuw (Holbein, Cranach, Riemenschneider, Liebermann, Slevogt, werken van de kunstenaarskolonie in Worpswede). Let zeker op het altaarstuk van Hans Raphon, een schilder uit de tijd van Dürer, en een serie van vier werken van **Caspar David Friedrich**, waarin hij de Harz op vier momenten van de dag afbeeldt. Botticelli, Tiepolo en Panini (*La Piazza Navona in 1756*) vertegenwoordigen de Italiaanse school uit de 14de tot 18de eeuw; van de Vlaamse en Hollandse school uit de 17de eeuw zijn er onder meer werken van Rubens, Ruysdael en Rembrandt (*De doop van een eunuch*, 1640).

UIT ETEN

- Broyhan-Haus 1
- Der Gartensaal 4

- Röhrbein 17
- OVERNACHTEN**
- CVJM City Hotel 1

- Grand Hotel Mussmann 5
- Kastens Hotel Luisenhof 4

Sprengel-Museum Hannover **B2**

Kurt-Schwitters-Platz - ☎ 0511 16 84 38 75 - www.sprengel-museum.de - di-do en za 13.00-18.00, vr en zo 10.00-18.00 u - € 7 (gratis vr).

Eensculptuur van Calder (genaamd *De hellebaardier*) op de oever van de Maschsee markeert dit aan de 20ste-eeuwse kunst gewijde museum. Bij de kubisten valt *Drie vrouwen* (1908) van Picasso op. De schilders van Die Brücke (Karl Schmidt-Rottluff: *Vier baadsters op het strand*) en van Der Blaue Reiter (Kandinsky, Jawlensky, Macke: *Naakt met koraalketting*, Marc: *Paarden met adelaar*) zijn met meesterwerken vertegenwoordigd. Bewonder ook de vele portretten van Max Beckmann (*Vrouw met anjers*).

Wandel na het verlaten van het museum langs de oevers van de **Maschsee** (**AB2**), een kunstmatig meer dat in de jaren dertig van de vorige eeuw op aandringen van de nazipartij als werkverschaffingsproject werd aangelegd. 1650 arbeiders hebben met de hand 780.000 m³ aarde verplaatst bij het maken van dit 2,5 km lange meer. Aan de rand van het water lieten de nazi's in 1936 zes beelden plaatsen, waaronder de **Fackelträger**, die op een hoge zuil tegenover het Sprengel-Museum staat. Het is een van de weinige tastbare herinneringen aan het Derde Rijk. Overigens is het hakenkruis wel verwijderd.

★★ **Herrenhäuser Gärten** **BUITEN DE PLATTEGROND BIJ A1**

Ca. 1.30 uur. Via de Leibnizufer - Herrenhäuser Straße 4 - 4 of 5 halte Herrenhäuser Gärten - ☎ 0511 168 340 00 - www.hannover.de/Herrenhausen - ♿ - mei-aug.: 9.00-20.00, sept.-april: sluiting bij zonsondergang - combikaartje met Großergarten/Berggarten/museum van het kasteel € 8 ('s winters € 6).

Dit park aan de noordwestelijke kant van de stad bestaat uit vier verschillende tuinen die onderling zijn verbonden door de Herrenhäuser Allee, een lindenlaan die in 1726 werd aangelegd (*auto's moeten via de Nienburger Straße rijden*).

★★ **Großer Garten** - In 1666 begonnen de werkzaamheden voor deze tuin, waarna keurvorstin Sophia de tuin tussen 1680 en 1710 liet uitbreiden; 'deze tuin, die mijn leven is...', schreef zij vaak. Het oudste deel is een Franse tuin met beelden van allegorieën en Romeinse goden. Links ligt het openluchttheater met ertegenover een labyrint. In het zuidelijke deel lopen de lanen symmetrisch rond kleine waterpartijen.

Georgengarten - ☎ 0511 168 340 00 - ♿ - 9.00-18.00 u - gratis. Deze tuin met uitgestrekte grasperken werd tussen 1835 tot 1841 in de romantische Engelse stijl aangelegd. In het midden staan een tempel gewijd aan Leibniz, het paviljoen

Het huis Hannover

Toen het vorstendom Hannover in de 17de eeuw toeviel aan een tak van het huis Brunswijk-Lüneburg, kozen de vorsten Hannover als hun residentie en bloeide Herrenhausen op. Prinses Sophia, groot liefhebster van kunst en literatuur, nodigde componist Händel uit en maakte filosoof Leibniz hofbibliotheecaris. In 1692 kreeg het vorstendom de status van keurvorstendom, genaamd Brunswijk-Lüneburg.

Door het huwelijk van hertog Ernst August met prinses Sophia (kleindochter van koning Jacobus I Stuart) in 1658, maakte het huis Hannover aanspraak op de Engelse kroon. In 1714 werd keurvorst George I Lodewijk, zoon van prinses Sophia, als George I koning van Engeland, met behoud van zijn titel van keurvorst van Hannover. In 1814 verhief het Congres van Wenen het vorstendom tot koninkrijk. George III, koning van Engeland sinds 1760, werd toen ook koning van Hannover.

Wallmodenschloss en het kleine **Wilhelm-Busch-Museum** (*dag. beh. ma 11.00-18.00 u - € 6*), gewijd aan deze dichter, tekenaar en humorist (1832-1908), die met zijn *Max und Moritz* de geschiedenis in ging als pionier van het stripverhaal.

★ **Berggarten** – In de serres van deze botanische tuin groeien 2500 soorten orchideeën, diverse cactussen en andere vetplanten, maar ook flora van de Canarische Eilanden. Aan het einde van de grote laan verrijst het mausoleum van het vorstenhuis van Hannover.

Welfengarten – In deze tuin staat het Welfenschloss, waarin nu de universiteit is gevestigd. Ervoor verheft zich het symbool van de deelstaat Nedersaksen: het *Sachsenroß* (Paard van Saksen), in 1876 gemaakt door Friedrich Wolff.

Museum Schloss Herrenhausen – *April-okt.: 11.00-18.00 u; nov.-maart: dag. beh. ma 10.00-16.00 u*. Bij de tuin stond ooit het zomerpaleis van het adellijke geslacht Welfen, maar dat werd in de Tweede Wereldoorlog compleet verwoest. Nu staat er een reconstructie uit 2013. Een deel van dit Schloss is ingericht als museum: de oostelijke vleugel is gevuld met herinneringen aan de verschillende leden van het vorstenhuis van Hannover; de expositie in het westelijke vleugel is wat interessanter en gewijd aan de geschiedenis van de barokke tuinen (plattegronden, maquettes en foto's).

Praktisch

Inlichtingen

Toeristenbureau – *Ernst-August-Platz 8 (tegenover het station) - ☎ 0511 12345 111 - www.hannover-tourism.de*.

Evenement

Maschseefest – *Eind juli-begin aug. - www.hannover.de/maschseefest*. Openluchtconcerten, dansavonden en exotische hapjes op de oevers van het meer: dit is hét evenement van Hannover, waar elk jaar bijna twee miljoen bezoekers op afkomen.

Adresboekje

Uit eten

Doorsneeprijzen

Da Vinci – **BUITEN DE PLATTE-GROND** - *Hildesheimer Str. 228 - ☎ 0511 8436556 - rist-da-vinci.de - dag. beh. zo - hoofdgerecht € 9/24*. Van klassieke voorgerechten tot vlees- en visshotels, pizza's en pastaschotels – hier is alles Italiaans.

4 **Der Gartensaal** – **A2** - *Trammplatz 2 - ☎ 0511 16848888 - www.hannover.de - ♿ - half mei-*

eind aug.: 11.00-22.00 u; rest v.h. jaar: 11.00-18.00 u - lunchmenu € 12,50 - € 11/22. Dit restaurant in bistrostijl zit op een ongebruikelijke plek: de hal van de zuidelijke ingang van het Rathaus. De vensters met rondbogen zijn bijna even hoog als het vertrek zelf en bieden schitterend uitzicht op een park en een vijver. In de zomer wordt aan de voorkant van het restaurant een terras ingericht.

1 **Broyhan-Haus** – **A1** - *Kramerstr. 24 - ☎ 0511 323919 - www.broyhanhaus.de - vanaf 11.30 u - hoofdgerecht € 16/21, dagschotel*

lunch € 7,50/11,50. Dit pand, een van de oudste herenhuizen van de stad, werd in de tweede helft van de 14de eeuw gebouwd en in 1537 door meesterbrouwer Cord Broyhan aangekocht. Het telt nu drie verdiepingen met onder meer grote tapkasten en de Urbock-Keller.

17 Röhrbein – B1 – Joachimstr. 6 – ☎ 0511 51948383 – www.roehrbein-hannover.de – *gesl. zo - hoofdgerecht € 16/27.* Dit restaurant in bistrostijl is te vinden in de galerie Luisenpassage. Lekkere regionale keuken, vriendelijke en ontspannen bediening.

Wat meer luxe

Basil – BUITEN DE PLATTEGROND – Dragonerstr. 30 – ☎ 0511 622636 – www.basil.de – *gesl. 's middags en zo - hoofdgerecht € 15/30, menu € 38,50/59,50.* In de oude stallen van de koninklijke dragonders worden nu gevarieerde gerechten bereid. Gietijzeren zuilen en bakstenen gewelven vormen het decor.

Een tussendoortje

Teestübchen – Ballhofplatz 2 – ☎ 0511 3631682 – teestuebchen-hannover.de – 10.00-23.00 u (vr-za 0.00 u). Achter een gevel vol klimop zit sinds 1970 de beste theesalon van Hannover. Binnen ademt alles nostalgie. Overigens kunt u hier ook terecht voor een glaasje merlot uit Trentino of pinot gris uit Friuli.

Holländische Kakao-

Stube – Ständehausstr. 2-3 – ☎ 0511 304100 – www.hollaendische-kakao-stube.de – 9.00-19.30 u (za 18.30 u) – *gesl. zo.* In 1895 opende Van Houten een proeverij in Hannover. Dit is uitgegroeid tot een instituut dat bekend staat om de warme chocolade en het gebak. Druk tijdens piekuren.

Julian's Bar – Arthur-Menge-Ufer 3 – ☎ 0511 36600823 – www.julians-restaurant.de – 6.30-1.00 u.

Trek in een cappuccino, een ochtendrosé of een glas wijn met uitzicht op het meer? Ga dan naar de bar van het Marriotthotel aan de noordoever van de Maschsee! Het beschikt over grote panoramaramen en een terras met rieten stoelen die de sfeer van het strand oproepen.

Uitgaan

Brauhaus Ernst August –

Schmiedestr. 13 – ☎ 0511 365950 – www.brauhaus.net – 8.00-3.00 u (vr, za 5.00 u), zo 9.00-3.00 u.

Deze grote brasserie in het hart van de stad staat bekend om de sfeer 's avonds (livemuziek zes dagen per week vanaf 20.00 of 21.00 u) en het traditionele bier Lüttje Lage.

heimW – Theaterstr. 6 –

☎ 0511 2352303 – heim-w.de – 10.00-1.00, vr-za 10.00-2.00 u – *gesl. zo.* Relaxte bar-café in de stijl van de jaren zeventig. Ook wie

geen heimwee (*Heimweh*) heeft, zal de gastvrije ontvangst en de verfijnde seizoensgerechten kunnen waarderen.

Oscar's – Georgstr. 54 – ☎ 0511

2352434 – www.oscarsbar.de – *dag. beh. zo vanaf 16.00 u.* Traditionele cocktailbar met een interieur van donker hout. In de zomer geniet u op het terras voor het pand van de 200 whisky's of van de andere drankjes (met of zonder alcohol) op de kaart. Ideaal om uw bezoek aan de stad af te sluiten. Happy hour 16.00-20.00 u.

Overnachten

😊 Omdat in de stad regelmatig internationale beurzen worden gehouden, is het soms noodzakelijk om hotels lang van tevoren te reserveren, bijvoorbeeld via de website van het toeristenbureau: ☎ 0511 1 234 51 11.

Doorsneeprijzen

1 CVJM City Hotel – A1 –

Limburgstr. 3 – ☎ 0511 36070 –

www.cityhotelhannover.de - ♿ - 48 kamers € 90/95 ☹. Onberispelijk en prettig hotel in het voetgangersgebied. In de comfortabel ingerichte kamers en in de ontbijtzaal waant u zich in mediterrane sferen.

Wat meer luxe

4 Kastens Hotel Luisenhof -

B1 - Luisenstr. 1-3 - ☎ 0511 30440 - www.kastens-luisenhof.de -

📺 - 149 kamers € 150 ☹ - ✂ hoofdgerecht € 24/32, lunchmenu € 24, menu € 59. Alles is comfortabel in dit oudste hotel van Hannover

(1856). Iedere kamer is smaakvol en individueel ingericht. De Turmsuite biedt een schitterend uitzicht op de stad.

5 Grand Hotel Mussmann -

B1 - Ernst-August-Platz 7 -

☎ 0511 36560 - www.grandhotel.de

- 📺 € 20/dag - 104 kamers € 129/

159 ☹. Een zeer praktisch hotel, gelegen tegenover het station.

Geluiddichte, ruime kamers die van alle gemakken zijn voorzien (slapen doet u op uitstekende matrassen).

Goed ontbijt, sauna tot 22.00 u.

Hameln ★

Deze stad is vooral bekend om de rattenvanger van Hamelen uit het 19de-eeuwse sprookje van de gebroeders Grimm. De prachtige vakwerkhuisen in de straten van Hameln zorgen ook nu nog voor een sprookjesachtige decor. De stad is bovendien een goed vertrekpunt voor uitstapjes in het Weserbergland, een heuvelland met beken en riviertjes, waarvan een deel als natuurpark wordt beschermd.

📍 Ligging

57.500 inwoners - Nedersaksen

REGIOKAART C3 (BLZ. 404-405)

Hameln ligt aan de oever van de Weser, 47 km ten zuiden van Hannover, 45 min. met S-Bahn nr. 5.

🕒 Planning

Trek één dag uit voor Hameln en omgeving.

📍 Adresboekje blz. 415

★ Altstadt

📍 Deisterallee 1 - ☎ 051 51 95 78 23 - www.hameln.de.

Neem de Osterstraße, een van de bekendste straten van Hameln - hier volgden de kinderen de fluitspeler op 26 juli 1284. Stop ter hoogte van de Kleine Straße om de prachtige renaissancehuizen te bewonderen (Haus Osterstraße 12, Leithaus en Stiftsherrenhaus).

★ Rattenfängerhaus

Osterstraße 28. Dit fascinerende huis uit 1603 heeft een rijkbewerkte natuurstenen gevel en is versierd met tal van beeldhouwde ornamenten, zoals borstbeelden en maskers. De trapgevel met de voor de Weserrenaissance zo kenmerkende voluten en pinakels rijst hoog op.

Parel van de Weserrenaissance

Hameln bezit mooie oude huizen, die soms helaas worden ontsierd door al te opzichtige (reclame)borden. Veel van deze huizen zijn gebouwd in de stijl van de Weserrenaissance (eind 16de-begin 17de eeuw). Deze regionale bouwstijl is een uitbundige variant van de noordelijke renaissance en wordt onder meer gekenmerkt door het gebruik van erkers, rijkversierde trapgevels aan de kopse kanten van het gebouw (met vaak uitbouwen aan de bovenzijde), bewerkte horizontale stenen sierlijsten en dakkapellen met ook weer weelderig versierde trapgevels.

Stiftsherrenhaus

Osterstraße 8. Dit opmerkelijke vakwerkhuis (1558) van de kanunniken heeft beeldhouwde consoles met daarop voorstellingen van Bijbelse figuren. In dit pand en dat ernaast is **Museum Hameln** gehuisvest (☎ 05151 202 1215 - www.museumhameln.de - dag. beh. ma 11.00-18.00 u - € 5). Hoofdthema's van dit stedelijk museum zijn de geschiedenis van Hameln en omgeving (Weserbergland), en natuurlijk de legende van de rattenvanger.

De Französische Straße herinnert aan het feit dat Franse hugenoten aan het einde van de 17de eeuw hun toevlucht zochten in Hameln.

Wandel naar de Pferdemarkt (Paardenmarkt) en sta even stil bij het beeldhouwwerk *Opening van het IJzeren Gordijn*, een creatie van de onderneming Adolf Vogeley als herinnering aan het vallen van de Muur. Ook staat op dit plein de 13de-eeuwse Marktkirche St. Nikolai.

★ Hochzeitshaus

Am Markt. Hier vonden de recepties voor de huwelijken van de burgerij plaats. Op de zijgevel (1610-1617) worden de horizontale lijnen van de kroonlijsten op fraaie wijze door drie elegante dakkapellen bekroond.

Uithangbord met de onvermijdelijke rattenvanger

M. Berg/Fotolia.com

Vertaling: Sylvia Birnie, Henriëtte Gorthuis, Karin Snoep, Eric Strijbos

Eindredactie: Karin Evers

Opmaak: Asterisk*, Amsterdam

Omslagfoto: iStock/Eurotravel

Oorspronkelijke titel: Guide Vert Allemagne Nord et Centre

Oorspronkelijke uitgever: Michelin, Parijs

Uitgevers: Philippe Orain (Michelin, Parijs)
Lieven Defour (Lannoo, Tielt)

Hoofdreductie: Françoise Rault

Redactie: Delphine Berbigier, Mo Boukhelif, Mélanie Cornière, Aude Flicoteaux, Annabelle Georgen, Laurent Gontier, Serge Guillot, Anne-Claire Juramie, Philippe Longin, Jean-Charles Pharamond, Elise Pinsolle, Christian Rault, Thomas Scheufler, Philippe Vouillon

Grafisch ontwerp: Christelle Le Déan, Sandro Borel, Justeciel

Omslagontwerp: Keppie&Keppie, Varsenare

Cartografie: Theodor Cefraga, Gabriel Dragu, Costina-Ionela Lungu
© de medewerkers van OpenStreetMap - <http://www.openstreetmap.org> onder licentie ODbL 1.0 <http://opendatacommons.org/licenses/odbl/>

Met dank aan: Till Palme en het nationale Duitse toeristenbureau, Susanne Reichelt, Inès Nebelung en het toeristenbureau van Saksen, Eva Wittig van het toeristenbureau van Görlitz, Marion Capéra Cristian Catona, Maria Gaspar, Bogdan Gheorghiu, Anne-Sophie Hédan, Sophie Roques, Marie Simonet

© Michelin

© Cartografie: Michelin

© Nederlandse tekst: Uitgeverij Lannoo, nv, Tielt, 2021

Het redactieteam heeft de grootste zorg besteed aan de samenstelling en de controle van deze gids. Maar omdat de gegevens voortdurend gewijzigd worden, moet de praktische informatie (prijzen, adressen, bezoeken, telefoonnummers, bezienswaardigheden, internetadressen) worden beschouwd als een aanwijzing. Het is dan ook best mogelijk dat bepaalde info bij het verschijnen van deze gids niet helemaal correct of volledig is. Wij kunnen daar niet verantwoordelijk voor worden gesteld. Deze gids bestaat voor en door u; u bewijst ons dan ook een grote dienst door eventuele tekortkomingen of vergissingen te melden. Aarzel niet om ons uw opmerkingen en suggesties over de inhoud van deze gids mee te delen. Bij een eerstvolgende bijgewerkte editie zullen wij daar rekening mee houden.

Contactadres

De Groene Reisgids
Uitgeverij Lannoo
Kasteelstraat 97
B-8700 Tielt
degroenereisgids@lannoo.be

De Groene Reisgids
Uitgeverij Terra Lannoo bv
Postbus 23202
1100 DS Amsterdam Zuidoost
info@terralannoo.nl

www.lannoo.com

D/2021/45/599 - NUR 512
ISBN 978 94 014 7455 9

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.